

Streszczenie w języku polskim

Niniejsza rozprawa doktorska jest pracą z zakresu neurolingwistyki, a jej głównym zamierzeniem było poszerzenie obecnego stanu wiedzy na temat przetwarzania neuronalnego obco brzmiącej wymowy. W tym celu przeprowadzono cztery eksperymenty z wykorzystaniem techniki ERP (sytuacyjnych potencjałów wywołanych). Pierwszy z eksperymentów posłużył jako punkt odniesienia przy interpretacji wyników pozostałych trzech badań, które skoncentrowane były na czynnikach potencjalnie mających wpływ na przetwarzanie mowy osób, które posługują się tzw. *obcym akcentem*. Pod uwagę wzięto (i) stopień znajomości danego *akcentu*, (ii) status przetwarzanego języka jako ojczystego lub obcego oraz (iii) status słuchacza jako osoby jednojęzycznej lub dwujęzycznej.

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, wniosków, bibliografii oraz aneksu. We wstępie omówione zostały skrótowo najnowsze badania teoretyczne oraz empiryczne, na podstawie których zaprojektowano eksperymenty ERP. Dwa pierwsze rozdziały stanowią część teoretyczną pracy. W rozdziale pierwszym wyjaśnione zostały najważniejsze pojęcia związane z tematyką rozprawy, m.in. termin *akcent* oraz *dwujęzyczność*. Ponadto, przedstawiono najważniejsze wyniki badań behawioralnych dotyczące postrzegania i rozumienia obco brzmiącej wymowy. Rozdział drugi zawiera najistotniejsze informacje na temat techniki ERP oraz najbardziej kluczowych komponentów ERP w świetle ostatnich badań (np. Hanulíková i in., 2012; Romero-Rivas i in., 2015; Grey i van Hell, 2017; Grey i in., 2018; Holt i in., 2018; Schiller i in., 2020). W rozdziale omówione zostały także rozbieżności zaobserwowane między różnymi grupami badanych.

Rozdziały od trzeciego do szóstego stanowią część empiryczną rozprawy. Każdy z nich przedstawia jeden z przeprowadzonych eksperymentów, określanych skrótowo jako eksperymenty A–D. Eksperyment A, opisany w Rozdziale 3, przeprowadzono na jednojęzycznych rodzimych użytkownikach języka polskiego, którym zaprezentowano nagrania przygotowane przez rodzimego użytkownika języka polskiego oraz nierodzimego użytkownika polskiego, posługującego się często spotykanym i łatwo rozpoznawalnym obcym *akcentem*, tj. ukraińskim. Zdania eksperymentalne zawierały błędy związane z niepoprawnym użyciem utartych połączeń wyrazowych (np. **dolewać oliwy do ciasta*) oraz anomalie semantyczne wywołane niedopasowaniem cech semantycznych wyrazów (np. **upiec uśmiech*). Uzyskane wyniki sugerują, że obserwowany w przypadku anomalii semantycznych komponent N400 miał podobną amplitudę, lecz bardziej globalną dystrybucję niż w przypadku wymowy nierodziej. Reakcje wywołane niepoprawnym użyciem frazeologizmów były natomiast podobne dla obu rodzajów wymowy.

W eksperymencie B, omówionym w rozdziale czwartym, innej grupie jednojęzycznych rodzimych użytkowników polskiego zaprezentowano nagrania z udziałem mówcy pochodzącego z Korei Południowej. Reakcją na anomalie semantyczne był (opóźniony) efekt N400, widoczny zarówno w przypadku wymowy rodzimej, jak i nierodziej. Znajomość i łatwość rozpoznania danego *akcentu* wydaje się zatem nie mieć istotnego wpływu na przetwarzanie anomalii semantycznych. Poza tym, wyniki wskazują, że mechanizmy odpowiedzialne za przewidywanie dokończeń tzw. *utartych zwrotów* są zahamowane w przypadku trudniej rozpoznawalnych *akcentów*, takich jak koreański dla słuchaczy polskojęzycznych. Niepoprawne dokończenia frazeologizmów wywołały istotny efekt (tj. Nref) zarówno w przypadku wymowy rodzimej, jak i obcej, lecz był on silniejszy, gdy błąd był popełniany przez rodzimego użytkownika języka polskiego.

Następnie w rozdziale piątym zaprezentowane zostały wyniki eksperymentu C, którego uczestnicy byli rodzimymi użytkownikami języka ukraińskiego i dla których polski był drugim językiem. W odpowiedzi na anomalie semantyczne (opóźniony) efekt N400 pojawił się tylko w przypadku rodzimej (tj. polskiej) wymowy. W reakcji na nieoczekiwane dokończenia frazeologizmów efekt N400 pojawił się natomiast wyłącznie w przypadku obcej (tj. ukraińskiej) wymowy. Wyniki te różnią się znacznie od tych uzyskanych wcześniej w eksperymencie A, co potwierdza, że status języka jako ojczystego lub obcego wpływa na przetwarzanie obco brzmiącej wymowy.

Rozdział szósty omawia wyniki eksperymentu D, którego celem było zbadanie przetwarzania obco brzmiącej mowy przez słuchaczy dwujęzycznych, a konkretnie przez osoby, których pierwszym językiem był polski, a drugim – nabytym później – angielski. W przypadku tej grupy uczestników wyniki uzyskane dla anomalii semantycznych oraz niepoprawnych dokończeń frazeologizmów nie różniły się przy podziale na typy *akcentu*. Innymi słowy, zaobserwowano identyczne odpowiedzi neuronalne (komponent N400 i następująca po nim późna pozytywność) bez względu na badany rodzaj wymowy. Świadczy to o tym, że praktyka osób dwujęzycznych w przetwarzaniu wymowy cudzoziemskiej oraz ich własne nawyki i doświadczenia jako mówców nierodzimych mogą prowadzić do wykształcenia strategii przetwarzania przypominających te używane przy mowie rodzimej.

Część poświęcona wnioskom końcowym omawia najważniejsze wyniki przeprowadzonych badań, a także ich znaczenie, ograniczenia oraz możliwe kierunki dalszego rozwoju. Najistotniejsze wnioski dotyczą wpływu czynników związanych bezpośrednio ze słuchaczem na przetwarzanie wymowy nierodzimej. Status słuchacza jako osoby jednojęzycznej lub dwujęzycznej rzutuje na proces powtórnej analizy znaczenia, zaś znajomość słuchanego *akcentu* oraz status języka jako ojczystego lub obcego wpływają na wszystkie badane procesy, tj. wyszukiwanie leksykalne, przetwarzanie silnych kolokacji oraz powtórny analizę znaczenia.

10 XI 2021 r.,
Manna Kędzińska